

Затверджено
рішенням педагогічної ради
від _____ №1

Навчальна програма
предмету соціальної та здоров'язбережувальної (частково громадянської та історичної) освітніх галузей
етика

Розроблено на основі модельної навчальної програми «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.) за підручником “Етика. 6 клас” (авт. Давидюк Л., Мельник А. (за ред. Пометун О.І.), Видавничий дім “Освіта”). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 No 795)

2023-2024 н.р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета, завдання, принципи побудови

Пропонована модельна навчальна програма – це комплексний освітній документ, який у 5–6 класах реалізовує наступність між початковою і базовою середньою освітою у вигляді предмета «Етика» й закладає основу для подальшого інтегрування предметів соціальної та здоров'язбережувальної галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Етика як шкільний предмет у 5–6 класах сприяє усвідомленню учнем/ученицею важливих аспектів людських взаємовідносин у родині, найближчому оточенні, колективі, спільноті, у різних ситуаціях реального життя, дає можливість зрозуміти суть і природу духовних цінностей, їх роль у здійсненні кожною людиною морального вибору, розв'язанні життєвих проблем.

Як людина і громадянин учень/учениця постійно зіштовхуються зі складними етичними питаннями, на які немає простих відповідей. Вже в молодшому підлітковому віці діти починають розуміти недосконалість світу й самих себе, вчать оцінювати себе та інших із позицій моралі, міркують над поняттями добра і зла, справедливості й гідності. Знайомство учнів на уроках етики з різними поглядами на життя, різними життєвими позиціями створює для них можливість формування власної філософії життя, життєвої позиції для самореалізації сьогодні та планування майбутнього.

Метою навчання «Етики» як складника соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток доброчесної, відповідальної та виваженої поведінки, що відповідає моральним цінностям і орієнтирам особистості, формування в учня/учениці навичок гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії та спілкування, морального ставлення до інших.

Завдання навчального предмета реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання соціальної та здоров'язбережувальної галузі, зазначені у додатку 16 Державного стандарту базової середньої освіти, які передбачають, що учень/учениця здатні:

- застосовувати знання про людину, її здоров'я, взаємини з іншими та добробут, відповідально ставитись до власної поведінки у спілкуванні з оточуючими, турбуватись про безпеку в комунікації, уникати факторів ризику для власного і суспільного життя, добробуту;
- будувати гармонійні взаємини з оточуючими на основі моральних цінностей, проявляти дружність, ввічливість, повагу та чуйність, толерантність та милосердя в поведінці та стосунках;

- приймати обґрунтовані рішення для налагодження стосунків з іншими і добробуту, аргументувати власний ціннісний вибір щодо взаємин з оточенням і вчинків у різних життєвих ситуаціях;
- аналізувати й оцінювати себе, власну поведінку і поведінку та вчинки інших людей, визначаючи альтернативи та прогножуючи наслідки, на основі критеріїв моралі та безпеки, контролювати та регулювати свої почуття та емоції.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у додатку 15 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься через розвиток ключових компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування «Етики» учні мають засвоїти основні категорії та поняття предмета, що становлять логічну частину базових знань освітньої галузі.

Кількість годин відповідає рекомендованому навчальному часу, визначеному Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти».

Пріоритети змісту і структура програми

Програмою передбачено вивчення предмета в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи). Основною ідеєю концепції побудови програми є поступальний рух дитини від особистісного виміру внутрішнього світу до гармонійної взаємодії з іншими і взаємин у спільноті та суспільстві в цілому.

У п'ятому класі починається розгляд важливих етичних категорій: особистість, мораль, гідність, честь тощо. Основну увагу зосереджено на зовнішніх проявах людської культури, як-от вихованість, правила спілкування, керування емоціями тощо.

У шостому класі продовжується і поглиблюється опрацювання учнями основних понять етики, що створюють цілісну картину людського буття в його моральному вимірі. Ця частина предмета спрямована більшою мірою на формування внутрішнього світу учнів, їхньої глибинної духовної культури, усвідомлення національних та загальнолюдських цінностей.

Логіка навчального матеріалу структурована таким чином, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, врахувати міжпредметні (з іншими предметами та курсами соціальної та здоров'язбережувальної галузі) та міжгалузеві зв'язки (з громадянською та історичною, мовно-літературною освітніми галузями). Наступність у навчанні «Етики» зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання.

Зміст предмета структурований за такими розділами:

5 клас

Вступ

Розділ 1. УНІКАЛЬНІСТЬ І НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ

Розділ 2. СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ
Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ
Розділ 4. ЖИТТЄВИЙ ПОСТУП ЛЮДИНИ

6 клас

Вступ

Розділ 1. МОРАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ
Розділ 2. ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА
Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН
Розділ 4. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ

У межах кожного розділу програми дотримано таку логіку:

- рух від більш загальних до конкретних понять;
- системне просування учнів в опануванні невеликої кількості теоретичних знань і підвищенні рівня сформованості наскрізних умінь та ключових компетентностей.

Програма містить результативні, змістові та процесуальні складники, які структуровано за відповідними рубриками/колонками основної частини: **«Опис результатів навчання»**, **«Зміст навчального предмета»**, **«Опис видів навчальної діяльності»**.

Очікувані результати навчання зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і наскрізних умінь учнів відповідно до Державного стандарту в логічному поєднанні знаннєвого, смислового й діяльнісного компонентів.

Зміст навчального предмета розподілений на 8 розділів, що містять перелік сюжетів, опанування яких дозволить досягти очікуваних результатів. Учителі, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, мають змогу самостійно визначати назву теми, кількість годин і перелік питань до кожного уроку, залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів, класу та індивідуального підходу до викладання. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати і час для роботи над кожним розділом програми, не порушуючи повноти завдань, визначених як результати і зміст навчання.

Спільними для 5 та 6 класів є основні види навчальної діяльності учнів. Адже постійне залучення учнів у активну різноманітну діяльність може забезпечити реальне досягнення планованих у програмі результатів. Учитель, організуючи освітній процес, може диференціювати/ускладнювати кожний із пропонованих видів діяльності, зменшуючи допомогу учням

аж до їхньої повної самостійності, та ускладнюючи завдання шляхом висування вимог оперувати більшим обсягом інформації чи складнішими способами діяльності.

З урахуванням теми уроку в освітній процес доцільно включати **такі види діяльності учнів:**

- **пошукові завдання:** пошук учнями інформації в різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо), систематизація, оцінювання якості та достовірності інформації;
- **творчі завдання:** створення, синтез, розв'язання проблем і ситуацій на основі набутих знань і вмінь, оцінка прикладів власної поведінки та поведінки інших людей відповідно до моральних вимог і правил, моделювання ситуацій та діалогів морально-етичного змісту та визначення шляхів їх розв'язання; рольові та інші ігри на застосування набутих знань і умінь;
- **відкриті та спірні** запитання, що виносяться на обговорення та дискусії: стимулювання висловлення учнями власних суджень щодо певних вчинків, поведінкових моделей, добір аргументів для захисту власної позиції, участь в обговоренні з дотриманням правил дискутування, діалоги з переконанням інших;
- **індивідуальні/групові проєкти:** планування власної діяльності на певний проміжок часу, планування співпраці з іншими у проєкті, дослідницька діяльність, співпраця з реалізації проєкту та досягнення результатів, презентація результатів проєкту.

Водночас запропоновані програмою зміст предмета та види навчальної діяльності жодним чином не обмежують автономію і творчість учителя, оскільки виступають своєрідним орієнтиром та можливим варіантом навчання учнів «Етики». Програмові положення лише застерігають від одноманітності в організації діяльності учнів, небажаної монологічності й однотипності їхньої діяльності. Уроки етики можуть бути схожі на дослідницьку лабораторію, дискусійний клуб, де кожний учень має змогу індивідуально чи в групі дослідити ті чи інші проблеми, висловитися, поміркувати вголос, поділитися враженнями та власним досвідом. Варто якнайширше залучати життєвий досвід учнів, спонукаючи їх до активного спілкування з родиною та оточенням. Один-два уроки з предмета у навчальному році можна проводити як родинні/шкільні свята, де діти не просто демонструють власні досягнення в царині етики, а спілкуються зі своїми батьками/представниками родини та представниками сімей однокласників, учителями, запрошеними особами. Це відкриває перспективу позаурочної діяльності учнів, наприклад, у реалізації групових проєктів. Розподіл навчального матеріалу між розділами програми є орієнтовним. Учитель може вносити власні корективи щодо цього в межах предмета.

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з предмета

Уявлення про цінності, що засвоюють учні, не ґрунтується лише на авторитеті вчителя чи автора підручника. Учителеві не слід вчити учнів брати на віру певний погляд на життя – варто допомогти їм самостійно знайти основи для розбудови щасливого і повноцінного життя. Етичні категорії і поняття мають обговорюватись на найбільш зрозумілих і близьких учням

етичних прикладах українських реалій, ситуаціях життя найближчого оточення, зокрема, пропонованих у підручнику. Зміст предмета орієнтований на формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей.

У навчанні предмета особливого значення слід надавати розвитку вмінь учня/учениці робити моральний вибір, формулювати, пояснювати й обґрунтовувати власну позицію і поведінку та позицію інших людей. Тому всі важливі питання і поняття «Етики» обов'язково мають обговорюватися у процесі вільної і відкритої інтерактивної комунікації за участі всіх учнів класу, які мають можливість порівнювати свою точку зору як з думкою учителя, так і однокласників.

Отже, **особливостями організації освітнього процесу з «Етики» є:**

- послідовне відпрацювання на уроках навичок учнів розв'язувати ситуації спілкування і взаємодії, моделюючи продуктивну етичну поведінку, стимулювання учнів використовувати набуті навички у житті;
- системне застосування технологій інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, проектної діяльності;
- створення позитивної атмосфери навчання та ефективного освітнього середовища.

Учителям етики, адміністрації закладу варто звернути увагу на те, що освітній заклад здійснює процес спрямованої соціалізації учня/учениці, тому певною мірою відповідає за їхній моральний і соціальний розвиток. Навчання учнів буде більш успішним за умови панування в освітньому закладі демократичної атмосфери та правил поведінки, стосунків учасників освітнього процесу, побудованих на етичних началах, рівноправних партнерських відносинах і взаємоповазі.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

6 КЛАС

ВСТУП (1)		
<i>Пригадає, що таке цінності, мораль, етика; наводить приклади моральних відносин у суспільстві; пояснює сутність моральних цінностей.</i>	Моральність – основа поведінки людини. Моральні відносини в суспільстві. Як будувати взаємини на основі моральних цінностей?	<i>Пошукові завдання:</i> створення хмар, асоціативних кущів до понять «моральні відносини», «золоте правило моралі». <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> У чому цінність моральних взаємин у суспільстві? Чому взаємини мають будуватися на

		основі моральних цінностей?
Розділ 1. МОРАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ (3)		
<i>Пояснює, що таке гуманізм; розрізняє вчинок як добрий чи злий; висвітлює сутність справедливості та її значення для здійснення морального вибору; детально описує та характеризує відповідальність та почуття обов'язку як моральні чесноти; описує честь як моральну рису, аналізує її особисті та колективні прояви; тлумачить основні поняття теми.</i>	Добро і зло. Людяність. Справедливість та моральний вибір. Відповідальність як моральна риса. Почуття обов'язку. Громадянський обов'язок. Особиста честь та честь групи/колективу.	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> Як розрізняти добрі та злі вчинки? У чому сутність справедливості? Приклади відповідального вибору. Обов'язок як моральне почуття. Значення честі. <i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «гуманізм», «справедливість», «відповідальність», «обов'язок» «честь», «гідність», створення хмар слів, кластерів до понять «моральний вибір», «громадянський обов'язок», «честь колективу». <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> придумати оповідь про моральний вибір/розрізнення добра і зла; скласти перелік моральних обов'язків людини; зобразити символічно честь власну/колективу. <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Як берегти власну честь та честь колективу? Яка вона – відповідальна людина? Що таке громадянський обов'язок?
Розділ 2. ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА (5 год)		

<i>Розрізняє складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування;</i> <i>дотримується</i> вимог щодо порушення особистого простору інших осіб; <i>виявляє</i> порушення права на особистий простір та протидіє цьому; <i>визначає</i> способи власної співучасті в житті класу / закладу освіти / родини / місцевої спільноти; <i>пояснює</i>, що таке толерантність, називає її прояви у власному житті та житті суспільства; <i>розрізняє</i> нетерпимість та утиски, називає кроки протистояння їм; <i>описує</i> значення порозуміння та взаємопідтримки; <i>наводить приклади</i> жертвних учинків; <i>тлумачить</i> поняття теми.	Інтимний, соціальний, публічний простір людини. Повага до особистого простору. Протидія порушенням особистого простору. Взаємодія та співпраця в житті людини і суспільства: прояви та види. Співпраця заради національних інтересів. Толерантність. Взаємодія людей з відмінними ідеями та цінностями. Нетерпимість і утиски, їх наслідки. Протидія утискам за певною ознакою. Приязнь. Порозуміння між людьми. Підтримка у взаєминах: повага, допомога, щирість. Жертвність.	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> Значення спільної діяльності (кооперації) людей для них і суспільства. Прояви поваги до особистого простору людини. Важливість взаємопорозуміння. <i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «співпраця», «кооперація», «толерантність», «жертвність», створення хмар слів, кластерів до понять «повага», «нетерпимість», «утиски», «взаємопідтримка». <i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> складання схем взаємин людей у суспільстві; складання Кодексу толерантної поведінки; схематичне/символічне зображення порозуміння. <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чи є спільна діяльність людей запорукою успіху? Як протидіяти утискам за певною ознакою? Як проявляти повагу до людей? У чому цінність взаємодії з людьми з відмінними ідеями та цінностями? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Як досягти успіху у спільній діяльності? Разом – ми сила у своїй країні! Проявляти толерантність – легко. Протидія утискам: мої кроки.
--	---	--

Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН (4)

<i>Пояснює</i> вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; <i>називає</i> способи впливу на поведінку людей, <i>ілюструє</i> прикладами; <i>розрізняє</i> ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами; <i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях; <i>демонструє</i> модель безпечної поведінки згідно з інструкціями та правилами в соціальному і природному середовищі; <i>діє</i> за алгоритмом у небезпечних ситуаціях, використовуючи інформацію, що міститься в тексті інструкції; <i>описує</i> способи взаємодії з найближчим оточенням; <i>пояснює</i> значення взаємоповаги, підтримки та дотримання обов'язків у родинній взаємодії;	Людина в соціумі: найближче оточення, шкільна спільнота, місцева громада, Україна і світ. Відповідальна і безпечна поведінка. Способи впливу на поведінку людини (авторитет, переконання, примус). Переконання з позитивними чи негативними намірами. Протидія негативним та небезпечним впливам. Групова та командна робота. Взаємодія з найближчим оточенням. Взаємоповага, підтримка та обов'язки в родинному колі. Врахування у власній поведінці інтересів класної	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> Як людина проявляє себе в соціумі? Чинники впливу на поведінку людини. Роль командної/групової взаємодії. Конфлікти і їхнє місце в житті людини <i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «соціум», «відповідальність», «переконання», «авторитет», «конфлікт» у різних джерелах, створення кластерів, асоціативних кущів та хмар слів до понять «поведінка людини», «успіх», «протидія негативним впливам», «шляхи подолання конфліктів». <i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> схематичне зображення себе у соціумі; написання твору-роздуму: «Світ без конфліктів: який він»; складання переліку прикладів взаємоповаги / підтримки / обов'язків у родинному колі, в команді. <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому людина має поводитись відповідально в соціумі?
--	---	--

<i>бере</i> до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; <i>визначає</i> взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності; <i>бере</i> участь у командній роботі та виконує різні ролі, враховуючи індивідуальні особливості та потреби; гнучко та конструктивно <i>взаємодіє</i> з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій; <i>ідентифікує</i> причини та наслідки виникнення конфліктів у різних ситуаціях; <i>визначає</i>, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні; <i>пропонує</i>, як можна змінити те, що його не влаштовує; <i>моделює</i> ситуацію з конструктивним залагодженням конфліктів.	та інших спільнот, громади і країни. Вплив емоційного стану, переконань та поведінки учасників спільної діяльності на її успіх. Конфлікти: природа і роль в житті людей. Шляхи подолання, залагодження та пом'якшення конфліктів. Ефективні способи розв'язання конфліктів.	Яким чином емоції та переконання впливають на взаємини людей? Як протидіяти небезпечним переконанням інших осіб? Що я можу зробити для розв'язання конфлікту? Як пов'язані мої інтереси та інтереси моєї країни? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> «Подолати конфлікт – кроки 1, 2, 3...»; Що робить команду успішною? Які мої особисті «скарби»: яка користь від мене команді?
Розділ 4. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ (5)		
<i>Розповідає</i> про сутність милосердя та співчуття; <i>розпізнає</i> прояви альтруїзму;	Милосердя та співчуття. Як виявляти милосердя і співчуття словом і ділом.	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> Роль співчуття та чуйності у взаєминах між людьми.

	Чуйність.	Значення безкорисливої допомоги.
--	-----------	----------------------------------

<i>вирізняє у власній поведінці і поведінці інших людей прояви альтруїзму та егоїзму;</i> <i>виявляє чуйність до осіб, які потребують допомоги;</i> <i>визначає ознаки чуйного ставлення до людей з особливими потребами і виявляє його у поведінці;</i> <i>виокремлює ознаки доброчинності;</i> <i>наводить приклади благодійності, меценатства, філантропії з історії та сучасності;</i> <i>пояснює сутність і значення волонтерства;</i> <i>називає види волонтерської діяльності, розповідає про те, як долучитися до них.</i>	Альтруїзм: сутність, прояви, наслідки. Увага до людей з особливими потребами. Доброчинність та благодійність. Взірці меценатів та філантропів. Милостиня та щедрість. Волонтерство: суть та види. Долучення до волонтерської діяльності.	<i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «миłosердя», «альтруїзм», «егоїзм», «меценатство», «філантроп», «волонтерство» у різних джерелах, створення кластерів, асоціативних кущів та хмар слів до понять «чуйність», «доброчинність», «щедрість», «волонтерська діяльність» <i>Творчі завдання:</i> оповідання про вчинки/прояви милосердя, доброчинності з власного життя чи життя найближчого оточення; складання переліку доступних доброчинних справ; зображення альтруїстичної/егоїстичної людини. <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому важливо вміти співпереживати? Чому люди стають волонтерами? Як розпізнати особливі потреби людей навколо нас? Як долучитися до волонтерської діяльності? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Благодійники та меценати навколо нас. Чому варто бути волонтером? Волонтерство: що я можу зробити в шкільній/місцевій спільноті? Допомагаємо тим, хто цього потребує.
---	---	--

		Екскурс в українську історію доброчинності та волонтерства.
--	--	---

Оцінювання навчальних результатів учнів з «Етики»

Оцінювання – це вимірювання навчальних досягнень тих, хто навчається, тобто порівняння і встановлення співвідношення того, що учень/учениця знає та уміє, до того, що він/вона має знати й уміти на певний момент навчання відповідно до програми. Основою оцінювання учнів є передбачені модельною навчальною програмою очікувані результати їхньої навчальної діяльності або складники ключових компетентностей і наскрізних умінь, що мають формуватись (розвиватись) під час навчання, а саме: мінімальний обсяг знань, обов'язковий для засвоєння учнем/ученицею відповідно до його/її індивідуального розвитку та пізнавальних можливостей; основні уміння та навички, формування/розвиток яких передбачено програмою; формування ціннісного ставлення учня до життєвих явищ і подій, що досліджуються ним.

Діяльність учителя з оцінювання учнів має передбачати поточне і підсумкове оцінювання. Поточне формувальне оцінювання учнів під час уроку передбачає дотримання вчителем таких етапів (кроків):

- 1) формулювання вчителем (разом з учнями) очікуваних результатів уроку;
- 2) визначення вчителем (разом з учнями) критеріїв і показників оцінювання;
- 3) обрання стратегій, процедур та шкали оцінювання;
- 4) виконання оцінювання вчителем/самооцінювання/взаємооцінювання учнів.

Підсумкове оцінювання дозволяє перевіряти й оцінювати результати роботи учнів:

- 1) по закінченню засвоєння матеріалу розділу програми;
- 2) наприкінці семестру;
- 3) по закінченню навчального року.

Оцінка результатів навчання учнів може бути якісною (виражається вербально) та кількісною (позначається балами).

При оцінюванні досягнень програмових очікуваних результатів учнів з «Етики» вчитель має враховувати: логічність і обґрунтованість, осмисленість, глибину, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість міркувань учня, рівень сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок, рівень володіння учнем наскрізними вміннями й ключовими компетентностями. Зрозуміло, що безпосередньо на уроці не можна оцінити виховного ефекту навчального предмета, сформованість цінностей та особистого ставлення школярів, адже система цінностей, особисте ставлення,

поведінкові моделі учня проявляються в реальному житті. Тому завданням учителя є створення оптимальних умов для вільного висловлення і захисту учнем власної думки з будь-яких морально значимих питань/проблем в будь-яких навчальних ситуаціях у навчальній та позаурочній діяльності. Оцінювання має бути відкритим для учнів. Учителеві слід інформувати учнів про очікувані результати, показники (критерії), цілі, стратегії, методи та шкалу оцінювання. Це сприятиме їхній свідомій і сумлінній роботі на уроках та вдома, адже вони знатимуть, чого від них очікує вчитель і як він визначатиме оцінку їхньої роботи.